

T

taalje (de) = *talie*

1. Ook **talje**, (dikwijls) **takel**(1) en (zelden) **tailje**. Geheel van blokken en een touw dat als treksysteem dient. Een taalje bestaat uit een eenschijfsblok en een tweeschijfsblok. Het volgt in kracht op de **klaploper** ► **bekstaach** ► **grûntaalje** ► **roertaalje** ► **sta(a)chstaalje** ► **stjoertaalje** ► **want-taalje**.
2. Een stuk touw ► **taaljetou** ► **takel**(2) dat deel uitmaakt van een **taalje**(1).

taaljeblok (it) = *talieblok* ► **takelblok**

taaljetou (it) = *talietouw*

Het touw dat door de blokken van de **taalje**(1) loopt ► **taaljereeps**.

taan (de) = *taan*

Geelbruine bederfwerende looistof waar de (katoenen) zeilen, (katoenen) visnetten en vroeger ook touwen mee werden behandeld om ze duurzamer te maken. Met name als ze (na één zomer) niet meer zo nieuw waren, gebeurde dat. Taan werd vroeger van eikenbast ► **iik** gemaakt. Later werd er gemengd met **kûtsjûk**.

Tegenwoordig wordt taan volledig uit **kûtsjûk** gekookt. De looistof diende ter conservering en de latex ter versteviging en verdichting van het **doek** of touw. Om de taan op kleur te brengen deed men er wel **sûkereï** bij of **promtabak**.

taanbaas (de) = *taanbaas* ► **taanderij**

taander (de) = *taander* ► **taanderij**

taanderich = *getaand*

Ook **tanich**. Vol met **taan** of met de kleur van taan.

♠ *In taanderich of tanich antlit > Een verweat gezicht*

taanderij (de) = *taanderij*

De plek waar wordt *getaand*. In vissersplaatsen vindt/vond je vele, omdat vissersnetten regelmatig *getaand* worden/werden. Een **taanbaas** had er zijn bedrijf van gemaakt, de werkers noem je **taanders**. Voor zeilen had je verder niet alleen

een grote **taantsjettel**, maar ook een groot terrein ► **taanplak** nodig ► **taanje**.

taangiel = *taangeel*

Ook **taankleur**. De kleur van **taan**.

taanje = *tanen*

Ook **tane**. Het werk ► **taanderij** van het in de **taan** zetten. De beste methode wordt geacht dat zeilen en touwen in de **taantsjettel** helemaal onder de taan komen en daarna op het **ta-nplak** te drogen worden gelegd. Bij gebrek aan dergelijke grote taanketels werden de zeilen ook wel met grote bezems en **skrobkwasten** "geverfd".

taankleur (de) = *taankleur* ► **taangiel**

taanplak (it) = *taanplaats*

Plaats - een grasveld of een geplaveid terrein - waar de zeilen na het **tanen** neergelegd werden om te drogen. Visnetten en touwen hing men aan palen of een oude mast om ze te laten drogen.

taantsjettel (de) = *taanketel*

Meestal koperen ketel waarin de **taan** wordt gekookt en de zeilen in ondergedompeld. Wie verkouden was, werd aangeraden om geregeld boven de ketel te snuiven. Je wordt er beter van. Met hetzelfde doel snoof men ook de geur van bruine teer ► **tarre** ► **dokterje**.

taheakke (de) = *inruil*

Het woord dat in het dagelijkse Fries 'toegift', 'aanhangel' of 'bijlage' betekent, wordt in afrekeningen van scheepsbouwers met een schipper gebruikt als aanduiding voor de inruil van een oud schip. Als Nederlandse vertaling van dat woord staat er 'toehaak' in sommige rekeningen.

tailje (de) = *talie* ► **taalje**

takel (de) = *takel*

1. Ook **taalje**(1) en (zelden) **teakel** ► **lêst-takel**.
2. Eind touw ► **taalje**(2) ► **top**(1).
3. Ook **lêsttakel** en (zelden) **teakel**. *Talie* om **lêstkeatlings** te spannen en een werktuig voor het ophijsen van lasten, bestaande uit een samenstel van één of meer 'vaste', d.w.z. aan een vast punt bevestigde, en één of meer 'losse' of beweeglijke, aan de last verbonden blokken en/of katrollen ► **wipgalge**. Onder

een **Spaanse takel** verstaat men een takel met twee vaste en twee lossen blokken die door twee touwen zijn verbonden. Elk van die twee zit aan een uiteinde van een laadboom die in het midden aan de mast is verbonden. Met dit systeem kun je de hijskrachten verdelen en komt niet alle druk op het ene uiteinde van de giek. Op skûtsjes zal het zelden gebruikt zijn, maar op de grote vaart zag je het dikwijls.

takelaazje (de) = *takelage*

Al het touwwerk op een schip ► **reile** ► **reilbende** ► **tugaazje**.

takelblok (it) = *takelblok*

Ook **taaljeblok** en **teakelblok**. Elk van de blokken van een **takel** ► **blok**.

takelje = *takelen*

1. Een schip voorzien van rondhouten, zeilen en lopend en staand want. Je noemt het ook **oantakelje** en **optakelje**(1) ► **ôftakelje** ► **takelaazje** ► **tatakelje** ► **ûnttakelje**.
2. Zware zaken door middel van een **takel**(3) omhoog hijsen, eventueel met de **gyk** als laadboom ► **optakelje**(2).
3. Ook **betakelje**. Met fijn **takeljern** of **piktried** een windsel maken om het uiteinde van een stuk touw. Als het een windsel is voor een **hûnepunt** heet dat een **Spaansk wynsel**.

takeljern (it) = *takelgaren*

Ook (zelden) **teakeltou** en **tarrejern**. Fijn, metal getaand of geteerd driedraads linksgeslagen garen om een windsel te maken ► **bynseljern** ► **huzing** ► **takelje**(3) ► **wynsel**.

tak(ke) (de) = *tand*

Ook **tosk** of **kaam**. Tand van een tandwiel ► **liere**. Omdat het bij een scherp getrimd ► **trimme** schip soms verschil maakt of je over de ene boeg of de andere zeilt, wordt er dan een **toskje** bij gezet of afgenomen om het grootzeil meer of minder spanning te geven.

tal (it) = *aantal* ► **boppetel** ► **telle** ► **ûndertel**

talje (de) = *talie* ► **taalje**.

taljereeps (de) = *talietouw*

Ook **taaljereeps**. Het touw dat door het **juffer-**

blok loopt om het **want** te spannen. Je gebruikt deze talie als er geen **wantspanners** zijn ► **reap**(1) ► **taalje**(1) ► **taaljetou**.

tane = *tanen* ► **taanje**

tanich = *tanich* ► **taanderich**

taramer (de) = *teeremmer* ► **tarpot**

tar(re) (de) = *teer*

Een donkerbruine of zwarte, kleverige, halfvloei-bare stof, verkregen door droge distillatie (zonder toetreding van lucht) uit o.a. hout, steenkool en turf. Teer werd voor het hele schip gebruikt, ook voor de touwen en soms zelfs voor **dek-** en **seilkleden** ► **tarkleed** ► **lapsalvje**(2) ► **presinning**.

Er zijn meerdere soorten teer, te verdelen in 'ademende' bruine en dichte zwarte als hoofdsoorten. Zwarte of koolteer, ook **Ingelske tarre** genoemd, wordt uit steenkool bereid en was een product van de (lokale) gasfabriek. Deze teer werd op houten schepen alleen gebruikt voor het onderwaterschip, tot net boven de waterlijn in ongeladen toestand. Op ijzeren skûtsjes en pramen gebruikte men het op veel meer plaatsen. Het gebruik in het binnenwater is nu verboden. Bruine teer komt van de den en de spar ► **taantsjettel**. Daarvan worden zo'n vijf soorten onderscheiden: van heel licht en bijna doorzichtig tot diepbruin. **Sweedske tarre** is heel licht en vermengd met lijnolie ► **harpuis** ► **oanhâlde**(6). Voor nieuwe houten schepen en rondhouten gebruikte men doorgaans de lichtste variant. Donkerder teer kwam op ouder, meer verweerd hout ► **dokterje**.

tarfet (it) = *teervat*

Een va(a)t(je) om teer in te bewaren ► **tar-tonne**.

tarje = *teren*

Met teer bestrijken ► **betarje** ► **optarje**.

¶ **Tarje en smarje** > *schiemanswerk doen* ► **skimanje**.

tarrejern (it) = *teergaren*

Geteerd **takeljern** ► **bynsel**.

tar(re)kleed (it) = *teerkleed*

Kleed dat over de **lûken** of de **boppelêst** gelegd werd en dat met teer waterdicht was

gemaakt ► **dekkleed** ► **presinning(2)** ► **tarre**.

tarkoaitsje = *teerkoken* ► **pik(1)**

tarkwast (de) = *teerkwast*

Kwast die haaks op een lange stok zit en gebruikt wordt om te teren ► **bokkepoat(2)**.

tarihok (it) = *teerloods*

Loods op het terrein van een helling voor het teren ► **tarje** van bepaalde scheepsonderdelen en touwen.

tarpik (de & it) = *teerpek*

Pik(1) dat uit teer gedistilleerd is.

tarpot (de) = *teerpot*

Ook **taramer** en **tarputs**. Pot, taps toelopen vaatje waarin teer zit. Van onderen is zo'n puts wijder dan van boven waardoor hij stevig staat. Hierin zit de teer voor het dagelijkse gebruik.

tarputs (de) = *teerputs* ► **tarpot**.

tarrich = *terig*

Met teer ingesmeerd, onder de teer gesmeerd zijn ► **presinning(1)**.

♣ *It giet as in lús op in tarrich kleed > Het gaat eg langzaam* ► **presinning(2)**.

tarsjippe (de) = *teerzeep*

Medicinale zeer vette zeep die samengesteld is op basis van teer.

tartonne (de) = *teerton*

Ook **tartúne**. Ton waarin teer wordt verscheept en verhandeld ► **tarpot** ► **tarfet** ► **tonne(2)**.

♣ *In bealch as in tartonne > Een buik als een teerton* (een dikke buik, wellicht met de vergelijking met de vorm van de ton en met het veel verterd 'fertard' hebben van eten) ► **turftonne**.

taske (de) = *tasschuit*

Groninger platbodem turfscheepje dat in de 19de eeuw geleidelijk van vorm veranderde. De oorspronkelijk scherpe kop werd ronder, waardoor het meer op Friese binnenscheepjes ging lijken en minder op de **snikke(2)**.

teakel (de) = *takel* ► **takel(1, 3)**.

tatakelje = *toetakelen*

Uitsluitend gebruikt in de overdrachtelijke betekenis van mishandelen ► **takelje(1)**.

teakelblok (it) = *takelblok* ► **takelblok**

teakeltou (it) = *takeltouw* ► **takeljern**

tean (de) = *teen*

1. De ijzeren punt aan het eind van een **boom(2)**.

2. Onderkant **steven(1)**, bij de aanhechting met de **kylbalke**.

3. Ander woord voor **oerlanger**.

tear (de) = *vouw*

Als een zeil ► **seil(2)** niet goed is gezet, zie je dat o.a. aan de **tearen** die bijvoorbeeld vanuit de schootshoek zichtbaar zijn.

teare

1. *Vouwen* Zeilen worden (op)gevouwen ► **op-pakke(1)** ► **opteare** ► **rjochtlûke**.

2. Zwaar naar één kant overhangen ► **hingje(2)** ► **omslaan** ► **omteare**.

teiwaar (it) = *dooi*

Invallende dooi was net als invallende vorst een gevaarlijke tijd voor houten schepen. Het ijs begint dan te werken en een door ijs beschadigd en door wellicht vanwege strenge drogende vorst opengetrokken naden, kon een schip dan gemakkelijk water maken en zinken ► **ferrêdzje** ► **frijkappe**.

tekkenflach (it) = *dekenvlag* ► **flach(2)**

Soms tot een deken ineengegroeide fijne wieren en andere halfdrijvende waterplanten. In Earnewâld ook wel **tekkenflaaks** genoemd ► **flach(2)**.

telle = *tellen* ► **tal** ► **turf** ► **fertelle(1)**

teller (de) = *teller*

Extra **turf** boven op de getelde ► **bykroader**.

terp (de) = *terp*

Door mensen opgeworpen hoogten om zich tegen watervloeden van de zee te beschermen. Toen na de 16de eeuw de dijken steeds betrouwbaarder werden, was het opwerpen van terpen niet langer nodig. In de 18de eeuw ontdekte men dat de grond waaruit deze hoogtes bestaan vruchtbaar was en als meststof kon dienen. Ze werden vanaf ca. 1850 op grote schaal in Fryslân en Groningen afgegraven en de aarde werd verkocht ► **modder**. Schippers speelden een zeer belangrijke rol, zowel bij het afgraven en bij het vervoer ► **modderfarre** als in de handel.

terpfeart (de) = *terpvaart* ► **feart(2)** ► **terpgat**

terpgat (it) = *terpvaart*

Smalle en vaak ondiepe vaart ► **terpfeart** die

vaak uitsluitend ten behoeve van een terpaafgraving tot in de terp werd aangelegd opdat de schippers met hun schip of met een praam als **lichter**(1) zo dicht mogelijk bij het complex konden komen. Soms zie je nog herkenbare resten.

terpierde (de) = *terpaarde* ► **terpmodder**

terpmodder (de) = *terpaarde*

Ook **terpierde**. De aarde van een vergraven terp ► **modder**.

T-izer (it) = *T-balk*

Ijzeren balk ► **balke**(2) waarvan de doorsnee de vorm van de letter T heeft. Je vindt die veel in de steven van een praam. Verder had je ook I-balken (met duidelijke flenzen) en H- en U-balken. Alle zijn benoemd naar de vorm in vergelijking met de (hoofdletters) van het alfabet. Ook hoekbalken of hoekijzers (vaak hoekprofielen genoemd) werden in de ijzerbouw veel gebruikt.

thúskomme = *thuiskomen*

Als het anker geen houvast vindt in de bodem en terug keert naar het schip bij het inhalen van het **ankertou**, dan **komt** het anker **thús** ► **anker**.

ticht = *dicht*

1. De meest gewone betekenis is die van niet water doorlatend, tegengesteld aan **lek**.
¶ **It skip is sa ticht as in fesse of in kanne** > *Het schip lekt helemaal ni&a ticht as in gatsjepanne* > *Zo dicht als een vergiet*. Het schip lekt dus behoorlijk. **Ticht skip, sún folk** > *Een dicht schip en een gezonde bemanning* Dat is het sterotiepe antwoord van een schipper als er naar zijn welzijn wordt gevraagd.
2. Een schipper spreekt soms van een **tichte**(2) **wyn** of een **tichte koelte** en ook een **tinne**(2) **wyn** of een **fine wyn**. Dat is een wind die in het voorjaar waait en verhoudingsgewijs, naar men zegt, veel druk op het zeil geeft. Een tweede kenmerk van een dichte wind is dat het heel gelijkmatig waait, zonder uitschieters. Men zegt wel dat het komt doordat de bomen in het voorjaar nog geen of weinig bladeren hebben en je dus minder luwte hebt dan 's zomers ► **bolle wyn**. In werkelijkheid heeft koude lucht een

hoger soortelijk gewicht, dus meer massa. Als het bovendien vochtig is, trekt een katoenen zeil dicht ► **ticht**(11), zodat er minder wind door het weefsel gaat.

3. Een **tichte loft** betekent dat het geheel bewolkt is ► **ûndersette**.
4. Een **tichte rein** is een gelijkmatige en harde regen, die veel water brengt ► **rein**.
5. Met **ticht wetter** bedoelt een schipper dat er zoveel ijs ligt dat er niet meer gevaren kan worden. Als een meer of een vaart geheel met ijs is bedekt, zeg je **de mar** of **de feart leit ticht** of **is tichtferzen** ► **iepen**.
6. Een **tichte sleat** is een van (elk) ander water afgesloten sloot. Ook een doodlopende sloot wordt wel zo genoemd ► **blyn**(9).
7. Een **tichte feart** is een vaarweg die zo is volgegroeid met wier en riet dat scheepvaart praktisch uitgesloten is ► **flach**(2) ► **heme-tille**.
8. Een schoot is **ticht** wanneer hij helemaal stijf is aangetrokken ► **skrikke**.
9. Als het zwaar mistig is, zeg je het zit **ticht** ► **potticht**.
10. Een schipper verstaat onder een **tichte brêge** een brug die voor het scheepvaartverkeer gesloten is. By een **iepen brêge** moet het wegverkeer dus wachten.
11. **Ticht doek** is zwaar zeildoek dat weinig wind doorlaat ► **taan**.
12. **Ticht reefd** is het zeil maximaal gereefd ► **reevje**.

tichtset (de) = *dichtzet*

De plek waar een visser een keernet ► **tichtsettersskod** ► **skod** in het midden dwars over het water had gespannen om vis in de duiken aan weerszijden te kunnen vangen noem je een **tichtset**. Dit net stond tussen **haden** ► **haad**(5) die een betrekkelijk smal vaarwater openlieten. Dergelijke inrichtingen vond je met name in wateren die twee meren met elkaar verbinden. De visser moest het net op verzoek van een schipper dag en nacht kunnen laten zakken om vrije doorvaart te bieden. Gedurende de (zomer)periode sliep de visser dan ook vaak ter

plekke in zijn **fiskaak**. Op deze plaatsen kon een wandelaar ook aan de andere kant van het water komen ► **set(1)** ► **tynje**.

tij (it) = *tij*

1. De periodieke afwisseling (om de zes uur) van eb en vloed en de daardoor veroorzaakte stroming in het water dat in open verbinding met de zee staat. Als het halverwege is, spreek je van **healtij** ► **ebje**.

♠ *In gunstich tij* > Een gunstige gelegenheid.

Jins tij fersomje > Je gelegenheid voorbij laten gaan. *Jins tij hawwe* > In je schik zijn. *Op jins tij passe* > Een gunstige gelegenheid afwachten.

It tij mei hawwe > De omstandigheden mee hebben. *It tij ferrint* > De omstandigheden wijzigen

zich. It tij kantelet of it tij keart > De situatie wijzigt zich. *As it tij ferrint, ferset men de beakens of moet men de beakens fersette* > Je moet je aan de omstandigheden aanpassen

rop ien tij hâlde kinne > Zich op hetzelfde niveau kunnen handhaven.

2. Hoog water. In de zee en als gevolg daarvan, ook op water dat in open verbinding met de zee staat.

♠ *Alle tijen rinne net like heech* > Het gaat niet altijd even goed.

tijstopje = *tijstoppen*

Ook **tijstoppe** ► **stoppe(2)**. Als op zee de stroming ► **tij(1)** te sterk wordt om door te kunnen zeilen, gooit men het anker uit en wacht tot het tij gunstiger is.

tilbarte (de)

Een klein brugdek dat gemakkelijk kan worden verwijderd ► **barte(3)** ► **strykbarte brêge**.

tille (de) = *til*

1. Kleine hoge meestal vaste brug ► **brêge** met een plat brugdek. De (soms hoge) opritten zijn van opgebrachte grond gemaakt ► **heechhout** ► **piip(1)**. Wanneer het brugdek omhoog kon, sprak men van een **brêge** of **flapbrêge** ► **flap(2)**. Was het een zo lichte brug dat het dek gemakkelijk kon worden weggenomen, dan sprak je van een **tilbarte** ► **barte(3)**.
2. Verkorte vorm van **driuwtille** ► **tille(2)**.

Ook **driuwpôle** ► **pôle(2)** en **driuwel**. Drijvende pol, grote van de oever losgeraakte zode of zelfs klein en drijvend eilandje ► **kragge** van oeverplanten.

tin = *dun*

1. Niet bevroren water of helder water. Het gevaar voor omslaan werd dan groter geacht dan in water waarin veel zand of modder dreef ► **tsjok(2)** ► **wetter**.
2. Ook **fyn** of **ticht(2)** wanneer een bepaalde wind wordt bedoeld.
3. **Tin wetter** is helder water zonder **grom** dat je alleen hebt als het lange tijd nauwelijks heeft gewaaid.

tine

1. (de) Arm of hand van een **drêge** of ander klein werpanker ► **anker**.
2. *Uitzetten* Droog organisch materiaal zet uit als het vochtig wordt. Touw kon – als het nat geworden was - soms in een schijf vastlopen. De essentiële functie van **wurk**, het afdichten van naden, berust op het uitzetten van de hennepvezel bij vocht. Bij het varen met een lading graan was het van groot belang dat het graan niet vochtig werd. Het zou bij een overtocht over de Zuiderzee dan al voor het einde van de reis uit het schip kunnen barsten.
3. *Stijgen* Als het buitenwater ► **bûtenwetter(2)** stijgt, spreek je ook wel van **tine** of **optine**.
4. *Opzetten* Als een onweersbui op komt zetten, zeg je dat de **loft tynt**.

tinte (de) = *tent*

Slaap- en/of kleine verblijfsruimte op een praam ► **pream(1)** of **aak(2)** ► **klavier(1)** ► **wente**.

toai (de) = *tuitouw*

Ook **tui**. Korte vorm van **toaie** en/of **toaitou**. Meertros of meerkabel ► **mierje** ► **toaie**.

toaie = *tuien*

Het schip aan één of meer touwen vastleggen of verankeren.

tocht (de) = *tocht*

1. Zuiging of stroming van het water ► **trek**.
2. Verkorte vorm van **tochtsleat**, een afwateringssloot waardoor het water van een pol-

der naar de molen wordt toegevoerd.

♣ *Tochten stjonke* > Ironisch gezegde tegen iemand die verontschuldigend zegt: **mar ik tocht...** (*maar ik dacht...*).

3. Zwarte reis, meestal zegt men dan **it wie in hiele tocht**.
4. Verkorte vorm van **toertocht**. Uitgezette route om (recreatief) te varen.

tôger (de)

Elk van de groep mannen en jongens die de turf naar het schip brachten. Vrouwen laadden de turven in het schip ► **turfloegje**.

tol (de) = *tol*

Plek waar geld ► **jild**(2) voor het passeren moet worden betaald ► **keatlinghûs** ► **slútbeam**.

♣ *Gjin tol sûnder mol* > *Niets komt voor elkaar zonder moeite* ► **mal**(2).

tomme (de) = *duim*

1. Ook **tûne**. De maateenheid die men duim noemde, is gebaseerd op de breedte van een menselijke duim en was gerelateerd aan de **foet**(2). De duim was 1/10, 1/11 of 1/12 voet, wat neerkomt op ongeveer 2,5 centimeter. De Friese duim was 2,46 cm, maar in de scheepsbouw gebruikte men veel de Amsterdamse maten, met een duim van 2,573 cm. De Rijnlandse was 2,616 centimeter en de sinds de invoering van de ijzerbouw veel gebruikte Engelse duim, de inch, is 2,54 cm. Na de invoering van het metrieke stelsel in Nederland is het een poos voorschift geweest om de centimeter duim te noemen. Om verwarring te voorkomen noemde men de nieuwe de **nije** en die bredere oude de **âlde tomme** ► **gearde** ► **rij**.
2. Ook **tommeling**. Losse duim of vinger van een handschoen die je draagt ter bescherming van een verwonde vinger. Vroeger zou dit vooral onder schippers veel zijn toegepast ► **dokterje**.

♣ *Fan 'e want yn 'e tomme komme* > *Aan lager wal raken*

tommeling (de) = *duim* ► **tomme**(2)

tommelweach (de) = *stortzee*

Ook **touterweach**. Erg grote golf ► **oersturt**

► **see**(2) ► **stoartsee** ► **weach**.

tonge (de) = *tong*

Op een punt uitlopende plank die in het midden van een **swurd** zit.

tongergeate (de) = *donderbui* ► **geate**

ton(ne) (de) = *ton*

1. Ook **tûne**. In het algemeen gebruikt voor een vat, maar ook verkorte variant van **wetterton(ne)**. Bij binnenvaartschepen lag deze ton voor drinkwater tussen de achterdramen onder het **helmhout**. Meestal sprak men echter over **wetterfet**. Soms stonden er rijmpjes ► **skippersrym** op geschilderd.
2. Ook **tûne**. Verkorte variant van **piktonne**, **tartonne** of **turftonne**.
3. Ook **tûne**. Eenheid van gewicht: een scheepston is 1000 kilo (in het Engelse stelsel 1016 kilo). De eenheid komt overeen met een inhoudsmaat van 1m³ en een draagvermogen (waterverplaatsing) van eveneens 1000 kilo ► **tonnaazje**.
4. Uitsluitend **ton**. Eenheid van geld: overeenkomend met 100.000 euro, gulden, mark of welke nationale munteenheid dan ook.
5. Ook **tûne**. Een boei, oorspronkelijk in de vorm van een ton ► **boei**(3). Het woord wordt met name gebruikt bij het wedstrijdzeilen voor een boei die gerond moet worden.

tonnaazje (de) = *tonnage*

Het totaal aantal tonnen dat in een schip geladen kan worden of de waterplaatsing in tonnen uitgedrukt ► **tonne**(3) ► **boeisel**. Bij berekeningen die ten grondslag liggen aan scheepsbouwbestekken en meetbrieven werden in de negentiende eeuw drie verschillende manieren van berekening gehanteerd. De eerste betrof de inhoud van het schip of ook wel van het ruim, berekend in kubieke meters op basis van de factoren lengte, wijde en **holte** (alle binnenwerks). De tweede was de maximale waterverplaatsing van het sloopshol ► **hol**(4) (van de buitenkant), berekend in tonnen ► **tonne**(3). De derde wijze berust op het laad- of draagvermogen, aanvankelijk uitgedrukt in lasten ► **lêst**(2). Dat is de waterverplaatsing minus het gewicht van het

schip, de normale uitrusting en twee volwassenen. Bij houten schepen van 16 tot 20 ton lag het laadvermogen tussen de 45 en 50% van de inhoud. Bij ijzeren schepen van 20 tot 30 ton ligt dat tussen de 50 en 60%. Deze laatste gegevens spelen een rol bij de **registraasje** ► **mjitbrief**.

tonnejild (it) = *tonnengeld*

1. Ook **tûnejild**. Geld dat betaald moest worden als bijdrage voor de betonning ► **betonning** ► **jild** ► **tonne**(5).
2. Ook **tûnejild**. Geld dat betaald moest worden in relatie tot de **tonnaazje** ► **jild** ► **tonne**(3).
3. Ook **tûnejild**. Geld dat betaald moest worden voor het meten van turf ► **turfmjitte** ► **turftonne** ► **jild**(2)

tontsjje (it) = *tonnetje*

1. Ook **tûntsjje**. Kleine ton als bedoeld in **tonne**(1, 2 en 5).
2. Ook **tûntsjje** of (jonger) **hânfet**. Op het helmhout waar de schipper zijn hand heeft, zit met een bout door het helmhout een gegoten geelkoperen tonnetje dat precies in een hand past. Het sturen gaat dan iets gemakkelijker. Op de huidige wedstrijdskûtsjes is dat tonnetje doorgaans niet aanwezig. Het wordt gevaarlijk geacht omdat je er met je

kleren aan kunt blijven hangen en ook omdat de schoot er achter zou kunnen haken ► **koper**.

tontsjepream (de) = *beerpraam* ► **bearskip** ► **jiskepream**

top (de) = *top*

1. Het bovenste stukje van de mast ► **hommer(t)** ► **mêsttop** ► **mêstwoartel** ► **reil-top** ► **sting** ► **takel**(2).
 ¶ **Foar top sile** > *Zonder reef zeile* ► **(foar) fol sile**. **It der foar top op stean hawwe** > *De zeilen maximaal hebben gezet en getrimd*. **Driuwe foar top en takel** > *Zonder zeilen bijleggen* ► **bylizze** *als bij zeer zware storm ook de laatste zeilen zijn gestreken*
 ♦ **Driuwe foar top en takel** > *Machteloos zijn*
It hûs is yn top en takel > *De bewoners van het huis zijn in rep en roe*
Yn top en takel wêze > *Op zijn best gekleed zijn*
It der foar top op stean hawwe > *Alles maximaal naar voren brengen*. **Foar top sile** > *Alles wordt op zijn mooist en best gepresenteert*
seil yn top sette > *Op (te) grote voet leven*
2. Iets uitstekend voor elkaar hebben.
 ¶ **Dy skipper is top** > *Dat is een uitstekend schipper*
 ♦ **Alles stiet yn top** > *Alles gaat heel goed*

topfjoer (it) = *toplicht*

Ook **topljocht**. Het gaat hier om een wit licht ► **fjoer**(5) ► **mêstlampe** ► **mêstljocht**.

tophoeke (de) = *tophoek*

Ook **topshoeke** ► **nok**.

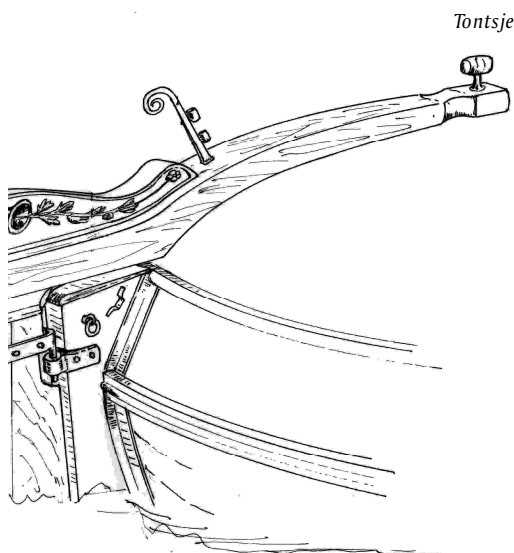
topseil (it) = *topzeil*

Een bovenzeil, ook *gaffeltopzeil* genoemd. Skûtsjes hebben een dergelijk zeil niet. Wanneer het harder begint te waaien, werd dat zeil het eerst ingenomen.

topseilskoelte (de) = *topzeilsbries*

Ook **topskoelte**. Stevige bries (waarbij - vroeger - een topzeil dienst kon doen). De uitdrukking wordt nog steeds gebruikt, ook al heeft het schip waar men op zeilt geen topzeil. Het wordt dan begrepen als wind waarbij er nog (net) **foar top** gezeild kan worden.

topshoeke (de) = *tophoek*

topshoek

De tophoek van een zeil, die wordt wel **nok** genoemd. Van de fok is het de bovenste hoek waar de **fokkefal** is bevestigd ► **gaffel**(2).

topskoelte (de) = *topzeilsbries* ► **topseilskoelte**

topswier = *topzwaar*

Een schip is topzwaar als het (te) gemakkelijk overhelt bij een (te) hoge **boppelêst** en/of als het zeil in verhouding **pylkerich** is.

♣ *Hy is topswier* > Hij heeft te veel gedronken, is aangeschoten.

topwant (it) = *topwant*

Want dat in de top van de mast is bevestigd ► **want**(1).

tosk (de) = *tand* ► **takke**

tou (it) = *touw*

Algemene benaming voor verschillende soorten tot lange strengen in elkaar gedraaide vezels ► **touwruk** met verschillende functies (a), materiaal (b) of nadere dikte- of kwaliteitsaanduiding (c).

a. ► **ankertou** ► **boatstou** ► **bolletou** ► **fal** ► **loper** ► **lûkersline** ► **sleptou** ► **toai** ► **tros(se)**.

b. ► **figetou** ► **himp** ► **manilla** ► **reap**.

c. ► **kabel** ► **kerdeel** ► **knettel** ► **string** ► **boeretou**.

♣ *Dat kin gjin tou(wen) hâlde* > De zaak is niet te redden, het moet wel misgaan *Yn tou wêze* > (Druk) bezig zijn *Yn touwen hingje* > In rep en roer zijn. *Om de ein fan it toutsje sykje* > Ten dode opgeschreven zijn *Der is gjin tou oan fêst te meitsjen* > Er valt niets van te begrijpen *Oan it lêste tou hingje* > Iets vervelends zo lang mogelijk uitstellen *De toutsjes yn hannen ha* > De leiding hebben *De saak yn touwen hâlde* > De zaak in bedwang houden. *Men kin it tou mar lûke oant it brekt* > Alles kent zijn beperkingen *Oan in rottich tou moat men net te hurd lûke* > Van het zwakkere moet men niet te veel vergen.

toudraaie = *touwdraaien* ► **touslaan** ► **knettel**

touhok (it) = *touwschuur*

Ruimte voor de opslag van touw bij een zeilmakerij of op een lijnbaan.

touljedder (de) = *towladder* ► **falreep**

touplûzje = *touw uit elkaar pluizen*

1. Oud touw uit elkaar rafelen om te gebruiken als **wurk** ► **kabeljern**.

2. Nieuw, maar beschadigd touw voor een touwslager uit elkaar rafelen om het dan weer als grondstof te kunnen gebruiken voor nieuw te slaan touw.

touring (de) = *grommer*

touslaan = *touwslaan*

Op stadswallen en op andere plekken in wat grotere plaatsen waar men de beschikking had over een lange strook grond, werd met behulp van een groot draaiwiel touw gedraaid. Je noemde dat een **touslagerij** of een **lynbaan** ► **twynblok**.

touslag(g)er (de) = *touwslager* ► **lynbaan**

touslag(g)erij (de) = *touwslagerij* ► **lynbaan** ► **touslaan**.

tousplisse = *splitsen* ► **splisse**

touterje = *schommelen*

Op hoge golven heel erg op en neer gaan ► **dûnsje** ► **steigerje** ► **ride** ► **slingerje**.

touterweach (de) = *stortzee* ► **tommelweach**.

touterweagje = *hoge golven geven*

Als een water veel hoge golfslag heeft, zeg je dat het water **touterweaget** ► **touterje** ► **weagje**.

touwerfleach (de) = *windstoot*

Soms (met name bij onweer) voorkomende zeer harde windstoot ► **fleach** ► **touwerje**.

touwerje

1. Met rukwinden waaien ► **touwerfleach**.

2. Opstuiven van water door rukwinden.

touwruk (it) = *touwwerk*

Het geheel van alle touwen op een schip ► **tou** ► **treil**.

traaljekoer (de) = *traliemand*

Mand van open teenwerk, vooral in gebruik bij turfschippers ► **turfkoer**.

tramme = *trammen*

Van een schip dat erg hard vaart, zeg je dat het **tramt**. Het werkwoord zal uit de vergelijking van het rijden met een tram (die verhoudingsgewijs snel ging) zijn ontstaan ► **fege**(2).

treil (de) = *treil*

Alle touwwerk ► **touwruk** en tuigage ► **tu-gaazje** op een schip met alles wat er bij hoort.

- Het woord komt overigens eigenlijk alleen voor in een combinatie met **seil** ► **reil** ► **reile** ► **reilbende** ► **seil(1)** ► **skip**.
- trek** (de) = *stroming*
Als de sluis ter afstroming is geopend en/of de gemalen pompen, merk je tot diep in Fryslân met name bij bruggen, dat het water stroomt. Je zegt dan dat er **trek** in het water zit ► **mealle** ► **tocht(1)**.
- trekfeart** (de) = *trekvaart*
Ander (jonger) woord voor **lûkfeart**.
- trekgat** (de) = *trekgat*
Bij vervening ontstane langgerekte waterplas.
- trekline** (de) = *jaaglijn*
Ander (jonger) woord voor **lûk(ers)line** of **ja-chline** ► **trekskippersline**.
- trekpaad** (it) = *jaagpad*
Ook **jaachpaad**. Het (jaag)pad langs de **trekfeart**, ook wel **trekwei** als het pad relatief breed was ► **lûkfeart**.
- trekskip** (it) = *trekschuit*
Ook **lûkskip** ► **barge**.
♦ *Man en frou binne ien, mar yn it trekskip moatte beide betelje* > *Man en vrouw 'zijn een', maar blij ven toch verschillende individuen*.
- trekskipper** (de) = *trekschipper*
Ook **lûkskipper**. Schipper van een **trekskip** ► **hastige**.
- trekskippersjonge** (de) = *trekschippersjongen*
De jongen die het paard moest leiden dat het **trekskip** trekt, ook **peartersjonge** genoemd ► **pearter**. Ook het jongetje dat voor op de trekschuit op de uitkijk stond, noemde men **trekskippersjonge** ► **útkyk**.
- trekskippershynder** (it) = *trekschipperspaard*
Het paard dat het **trekskip** trekt ► **peartsje(1)** ► **pearter**.
- trekskippershoarn** (de) = *trekschippershoorn*
Hoorn waar de trekschipper op blies als hij ver-trok ► **skippershoarn**.
- trekskippersline** (de) = *trekschipperslijn*
De lijn waarmee het **trekskip** getrokken werd ► **jaachline** ► **lûk(ers)line** ► **trekline**. Deze lijn was langer dan de lijn die een skûtsjeschip-gebruikte om zijn schip voort te trekken.
- trekskippersmêst** (de) = *mast van een trekschip*
Ook wel de **trekskipsmêst** genoemd ► **lûker-speal** ► **lûkskip** ► **mêst**
♦ *Syn hier krollet als in trekskippersmêst* of een *trekskipsmêst* > *Hij heeft kort steil, en dik haar*
- trekwei** (de) = *trekweg* ► **trekpaad**
- trep(pen)** (de) = *trap*
Ook **trepke** en **treppentsje** ► **durk(1)**
- trije** = *drie*
¶ **Trije is skippersjocht en ien foar de feint** ook **Trije kear is skippersjocht** > *Je mag twee keer en poging wagen en iets fout doen, maar de derde keer moet goed zijfien* derde poging wordt daarmee gerechtvaardigd of (door anderen) bespot. Er zijn verschillende verklaringen voor drie keer is scheepsrecht. In de parten-rederij ► **riederij** zou een schipper drie parten krijgen uit de opbrengst en de knecht één. Een andere verklaring wil dat vier pond **tabak** belastingvrij was. Nog een andere verhaal wil dat het kernwoord scheepsrecht is verbasterd uit schepensrecht. Drie schepenen (en een schout) zouden recht hebben kunnen spreken. Wellicht is het meest waarschijnlijk de omstandigheid dat (zeker) in het begin van de 19de eeuw een schip-per zonder vergunning om een **feart(1)** in de vaart te mogen houden, slechts drie personen mocht vervoeren. Had hij meer mensen aan boord, dan was hij strafbaar (volgens een Koninklijk Besluit uit 1818). Zo mocht een vrachtaarder van maximaal drie vervoerders tegelijkertijd vracht laden.
- trijedekker** (de) = *driedekker*
Oorspronkelijk een groot oorlogsschip met drie dekken. Nu wel overdrachtelijk gebruikt voor een dik (vrouws)persoon.
- trijehoek** (de) = *driehoek* ► **rûte**
- trijemêster** (de) = *driemaster*
Zeeschip met drie masten.
♦ *It kin mei, sei de skipper, doe't him in trijemêster troch it kielsgat gien wie* > *Er kan altijd meer bij*
Wat jo hân ha, kin wol in trijemester yn lavearje > *Gezegd tegen iemand die stevig aan de drank is geweest*
- trilker** (de)

1. *Druilboom* In het Nederlands ook wel *weegboom* genoemd. Ook **trilkerspeal**, **triltsjepeal**, **trilk(ers)stôk**, **trilk(ers)speer**, **trilspriet**, **drilker**, en **drilspier**. Lange boom met haak om op de wal lopend een (kleiner) schip, meestal een **bok**(2) of praam ► **pream**(1), vooruit te kunnen duwen en tegelijk op koers kunnen houden. Er waren twee manieren. De eenvoudigste is het scheef voortduwen van de **bok**(2) met een druilboom die ter hoogte van het **efterskud** of de **mestelbank** aan het schip is gehaakt. Bij de tweede manier maakt men gebruik van een druilboom, maar ook van een touw om het schip goed te kunnen sturen ► **preamskower** ► **trilkje**.

2. *Druiler* Iemand die aan het druilen is ► **trilkje**. **trilkje** = *druilen*

Ook **drilkje**, **dreaukje** en **triltsje**. Zelden **fearje**(2) en in het Nederlands *wegen* genoemd. Het met een **trilker** voortduwen van een schip. Het gebeurde eigenlijk alleen in smallere wateren en uitsluitend met kleinere schepen zoals (kleine) pramen en met name **bokken**(2).

trilkerspaad (it)

Het pad (langs een veenvaart) dat door bokschippers traditioneel voor het druilen werd gebruikt ► **trilkje**.

trilkerspeal (de) = *druilboom* ► **trilker**(1)

trilk(ers)stôk (de) = *druilboom* ► **trilker**(1)

trilk(ers)speer (de) = *druilboom* ► **trilker**(1)

triltsjestôk (de) = *druilboom* ► **trilker**(1)

trilspriet (de) = *druilboom* ► **trilker**(1)

► **spriet**(3)

trimme = *trimmen*

De manier van het zetten ► **sette**(1) van de zeilen en het (zo mogelijk) verdelen van het gewicht. Het resultaat noem je de **trim**. Het zijn recente woorden die via het Nederlands uit het Engels zijn overgenomen ► **liereman**.

trins (de) = *trens*

Een **kous** om een oog in een zeil ► **reefkous**(2) ► **seilkous**.

troch = *door*

Met **troch de wyn gean** wordt het overstag gaan bedoeld. De schipper stuurt het schip vlak daarvoor hoog op, zodat de wind (bijna) van de andere kant in de zeilen valt. Op zijn teken laten **fokkemaat** en **skoateman** de schoten ► **skoat** vieren, de stuurman trekt het helmhout aan, stapt eroverheen en duwt het verder. Om snel door de wind te gaan, wordt bij licht weer de fok even **bak**(7) gehouden. Vlak voor het voltooiën van de wending wordt het lijzwaard ► **swurd** gevierd en het loefzwaard opgetrokken. Soms zet de **liereman** een tandje ► **tosk** bij of laat de zeilsval één, twee tandjes vieren om de zeilen bij te stellen. Het schip ligt dan over de andere boeg. De stuurman laat, terwijl de schoten worden aangetrokken ► **trochsette**, het schip iets afvallen om de wind goed in de zeilen te krijgen en stuurt dan weer op de wind. Ondertussen wordt zo nodig de **hals** op de juiste spanning

gebracht ► **oerstaach gean** ► **draaie** ► **trochlizze(3)** ► **trochsmite**. Bij een **linich** schip, een goede bemanning en gunstig weer duurt zo'n hele manoeuvre slechts enkele seconden.

Als de schipper roept: **Troch!** bedoelt hij dat hij door de wind gaat ► **ree(2)**. Hij kan ook **No** of **Ja** zeggen of, als de manoeuvre bij verrassing wordt ingezet, een onopvallend teken met zijn vinger geven.

trôch (de) = *trog*

1. Een bun die met vrij hoog opstaande randen in het midden van een **fiskaak** of **ielaak(1)** staat ► **trôchslid**.
2. Lomp schip ► **drinstrôch**.

¶ **Farre as in trôch** > *Zwaar en moeilijk vnm.*

trochdraaie = *doordraaien*

Een spant of plaat (bij een ijzeren schip) met een dommekracht zo belasten dat hij doorbuigt en uit model raakt.

trochdriuwe = *doordrijven*

Van een zwaar schip zegt men dat het als het stil is, langer **trochdriuwt**, dus iets langer vaart houdt.

♣ *Jins sin trochdriuwe* > *Je zin doordrijven.*

trochfeart (de) = *doorvaart*

1. Als een vaarwater een vrije **trochfeart** biedt, kun je er als schipper ongehinderd door varen ► **feart(3)**.
2. Een vaart die tussen landerijen doorloopt en waar je door kunt varen naar een ander water ► **feart(2)**.

trochfeartsjild (it) = *doorvaartgeld* ► **jild(2)**

trochjeier (de) = *doorjager*

Ook **trochjager**. Beurtschip dat in één keer van de ene grote plaats naar de andere voer zonder in tussenhavens aan te leggen ► **beurt** ► **oandwaan**.

trochkomme = *overstag gaan* ► **troch(1)**

► **trochlizze(3)**

trochlizze

1. Niet van koers veranderen ► **trochsette(1)**.
2. Blijven liggen, met de betekenis verblijven.
3. *Overstag gaan* ► **troch(1)** ook **trochsmite** en **trochkomme**.
4. *Doorliggen* Door eigen gewicht uit vorm raken

als een schip op het droge niet naar behoren wordt geschraagd en gesteund.

trochsakje = *doorzakken*

Met **troch de loef sakje** wordt bedoeld dat je als schipper de hoogte van het schip voor je niet kunt houden. Je raakt dan lager en krijgt de vuile wind van dat schip ► **boppe(1)** ► **smoarch(3)** ► **loef** ► **weifalle**.

trochsette = *doorzetten*

1. Ook **trochlizze(1)**. Bij het laveren een gekozen slag over een bepaalde boeg volhouden, ook wanneer er even wordt gewijfeld.
2. Wanneer je de **mêst troch set**, haal je de **foarstaach** zo strak aan dat de mast enigszins naar voren gebogen staat ► **staachbocht**.
3. Een schoot, lijn of een val stijver aanhalen ► **gij** ► **oansette** ► **strytse**.

trochsile = *doorzeilen*

1. Volhouden met zeilen.
2. Kapot raken als gevolg van het zeilen. Meestal wordt dit woord gebruikt als een giek of een mast is gebroken. Het rondhout is dan **trochsyld**.

trochskuorre = *opklaren*

1. Wanneer er gaten in een wolkendek ontstaan ► **ôfstrike**, zeg je de **loft skuort troch**. Meestal komt er dan ook meer wind.
2. De schoten of vallen met zo groot mogelijke kracht nog even stijver aantrekken.

trôchslid (it)

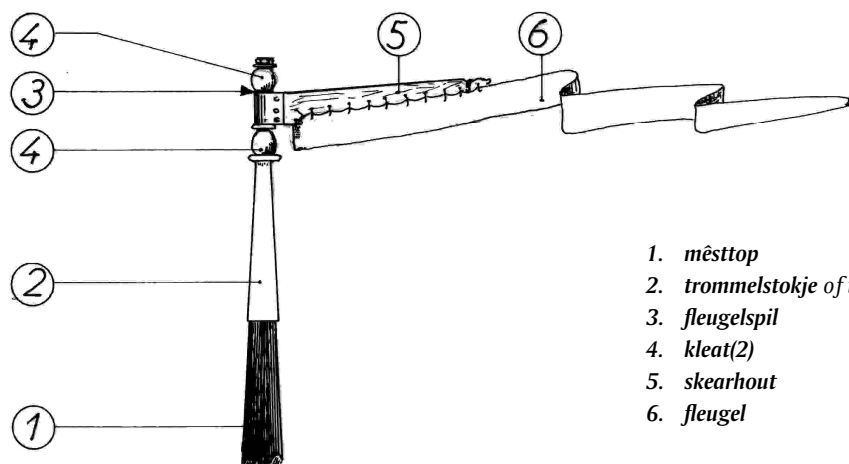
Deksel van de **trôch(1)** ► **deek(3)**.

trochsmite = *overstag gaan* ► **troch**

► **trochlizze(3)**

trommelstokje (it) = *trommelstokje*

Het meestal zinken beslag, een konische bus, van de **mêsttop** dat ook wel **trompet** wordt genoemd. De top hiervan bestaat uit een asje, de **fleugelspil**. Daar omheen draait een **skearhout**. Om te voorkomen dat je **skearhout** en **fleugel** verliest, zit er boven op de spil een moer, dopje, **kleat(2)** of **kraal(4)**. Het deel van de masttop boven de **hommer(ts)** en onder het trommelstokje wordt ook wel **mêstwoartel** genoemd (vooral bij boeiers en jachten).

Trommelstokje

1. *mêsttop*
2. *trommelstokje of trompet*
3. *flugelspil*
4. *kleat(2)*
5. *skearhout*
6. *flugel*

trompet (de) = *trompet* ► **trommelstokje**

tros(se) (de) = *tros*

Dik en zwaar touw, vooral gebruikt voor het slepen van schepen. Het bestaat meestal uit drie ► **kabel** of vier **stringen** en heeft een doorsnee van vier (normaal) tot tien centimeter (bij zeeschepen) ► **rekker** ► **sleeptou**.

tsienminuteskot (it) = *tienminutenschot*

Geluidssignaal, visueel ondersteund door het hissen van twee gele ballen, waarmee bij het SKS-skûtsjesilen de startprocedure begint ► **sjitte**(5) ► **start**.

tsjalk (de) = *tjalk*

Algemene aanduiding voor een scheepstype dat oorspronkelijk dicht bij de **smak** stond, maar de directe voorouder is van de **skûte**(2). De naam **tsjalk** bleef bewaard, ook toen het oorspronkelijke type zoals dat voorkwam in de 18^e en 19^e eeuw, veranderde ► **skûte**(1). Het schip is naar verhouding vrij lang, smal en plat, met een dek zonder niveaus. Het had een ronde boeg, ronde kimmen en zwaarden, een **mêst** zonder **sting**, een groot **sprietseil** en het voerde een **fok** en een **klúffok** of **jager**(1) op een kluiverboom. Tjalken hadden een grootte van tussen de 50 en 70 ton. Aan het einde van de 19de eeuw onderscheidde men Groninger tjalken, waarbij het helmhout over het boord kon draaien ► **draai-oer-board**, en Friese met een **hek** of een **sta-**

sje ► **heksjalken**. Vanuit Nederlands perspectief heeft men (de huidige) **skûtsjes** tot diep in de 20ste eeuw ook tjalken genoemd. Omdat ze eigenlijk alleen in Fryslân voorkwamen, noemde men ze ook Friese tjalken, wat niet vertaald kan worden met **Fryske tsjalken** ► **skûtsje**(2). Het woord **tsjalk** wordt algemeen – dat geldt ook voor het Nederlandse tjalk (dat sinds 1673 of 1717 voorkomt als er over resp. een “thiallicke” en een “Vriesche tjalk” wordt gesproken) – als een Fries woord gezien. Het belangrijkste bewijs daarvoor is de /tj/ aan het begin van het woord en de /a/. Het komaf van tjalk houdt wellicht verband met het Friese woord ‘**tsjelk**’ (*kelk*), waarin een woord voor rond te herkennen is. Deze aanduiding zou gekozen zijn vanwege de overeenkomst in vorm met de ronde **steven**(1). Een andere (minder waarschijnlijke) verklaring gaat uit van een woord dat direct verwant is aan **kyl** ► **kofskip** ► **seetsjalk** ► **skip**(2) ► **smak**.

♠ *It is in tsjalk mei smakstugaazje* > *De pracht en staat is groter dan hij zich kan veroorloven* (sprekwoord uit 1835).

tsjalkskipper (de) = *tjalkschipper*

De schipper van een tjalk ► **skipper**(1).

tsjalskonken (de) = *schippersbenen*

Kromme benen waarvan de schenen iets naar buiten zijn gedraaid. Je zou dit type benen vooral bij schippers (en bakkers) aantreffen ► **skippers-**

gong.
tsjems (de) = *teems*
 Een heel lek schip noem je zo lek als een **tsjems**
 ► **lek**(2).
tsjerkefeart (de) = *kerkvaart*
 Vaart naar de kerk ► **feart**(2) ► **lykfeart**.
tsjinlizzer (de) = *tegenligger*
 Een schip dat je tegenkomt ► **bylizzer**(3).
tsjinrak (it) = *tegenwindsrak*
 Ook **tsjinrek**. Een stuk vaarwater waar je tegen-
 wind hebt ► **rak** ► **oprak**.
tsjinwicht (it) = *tegenwicht*
 Ook **wicht** (1), **wichten** of **weagerij**. Ijzeren
 en/of loden platen die aan de voor- en onderkant
 op de mast onder de **bout**(2) zitten om de mast
 gemakkelijker te kunnen strijken en zetten.
tsjok = *dik*
 1. **Tsjok waar** is weer ► **waar**(1) met een bezet-
 te lucht waaruit veel regen valt.
 † *Mei elkoar yn tsjok waar sitte* > *Ruzie met*
elkaar hebben.
 2. **Tsjok wetter** is modderig of zanderig water
 ► **grommich** ► **grûnich** ► **tin** ► **wetter**.
tsjoksel (de & it) = *dissel*
 Ook **tsjúksel**. Een bijl ► **bile** waarvan het blad
 dwars op de steel zit en naar de steel gekromd
 is, voor het behakken van balken en ander zwaar
 hout, met name **krommers**. Men kent vlakke
 (**platte tsjoksel**) en holle (**goattsjoksel**) soor-
 ten. Vroeger was dit gereedschap hét symbool
 van de bedrijfstak scheepsbouw. Tegenwoordig
 wordt hij nog slechts sporadisch gebruikt.
tsjotter (de) = *tjotter*
 Betrekkelijk klein open vaarttuig. Het is van het-
 zelfde model als een **boatsje**(2), maar groter en
 met meer gangen tussen vlak en berghout. Het
 grootste type tjotter is de **fjouweracht**. In gro-
 tte – maar nog steeds van ongeveer hetzelfde
 type – volgt daarna het **jacht**(2) ► **skou-húske**.
túch (de & it) = *tuig*
 De uitspraak van de /ú/ is lang. Soms wordt het
 grootzeil bedoeld, maar meestal gaat het om
seil(2) en **fok** ► **aketúch** ► **besaan**(2) ► **min-
 waartúch** ► **moaiwaartúch** ► **stoarmtúch**
 ► **tugaazje** ► **túgje**.

‡ *De túch wat ynbine* > *Zich wat matigea Men
 moat net mear túch opsette as it skip drage kin* >
Men moet zich niet groter voordoen dan meritis
túch der te heech by skuorre > *Te veel willen't túch*
minderje > *Een minder hoge toon aanslaan*
túchje (it) = *tuigje*
 De uitspraak van de /ú/ is kort. Het bestaat uit
 een **fleugel** met een **skearhout**. Vroeger werd
 zo'n **túchje** nogal eens als ereprijs verzeild. Dan
 was het scheerhout vaak van zilver, de vleugel
 kort en van rode (symbolisch voor pleziervaart)
 in plaats van blauwe stof gemaakt. Ter herinne-
 ring werd een inscriptie aangebracht ► **eare-
 tekens** ► **sulver**.
tugaazje (de) = *tuigage*
 Het accent valt op <**aazje**>. Het geheel aan zeilen,
 vallen en schoten ► **reilbende** ► **takelaazje**
 ► **treil** ► **túch**. Schrijvend (in het Nederlands)
 over hetzelfde geheel gebruikte de voor Fryslân
 belangrijke FN. van Loon hier het woord “zeilaad-
 je” dat in de 19de eeuw gangbaar was, maar niet
 in het Fries is aangetroffen. Dat had **seilaazje**
 kunnen zijn.
túgje = *tuigen*
 Ook **tuge**. De uitspraak van de /ú/ is lang. Een
 schip van tuigage ► **tugaazje** voorzien en trim-
 men ► **trimme** ► **oantúgje** ► **oertuge** ► **ôf-
 túgje** ► **optúgje** ► **ûndertúgje**.
tui (de) = *tuitouw* ► **toai**
tûme (de) = *duim* ► **tomme**
tûne (de) = *ton* ► **ton**
tûntsje (it) = *tonnetje* ► **tontsje**
turf (de) = *turf*
 Turf is een algemene aanduiding voor gestoken
 veenkluiten die na droging tot brandstof dienen.
 Het gebruik gaat in deze streken aanwijsbaar
 terug tot het begin van onze jaartelling. Tot in
 het midden van de achttiende eeuw werd in
 Fryslân vooral (hoogveen)turf van droge perce-
 len gestoken. Daarna introduceerden Gieterse
 verveners hier in drassige gebieden de laagveen-
 winning, waardoor o.m. waterpartijen als de
Alde Feanen zijn ontstaan.
 Er bestonden tot in de eerste helft van de 20ste
 eeuw verschillende soorten turf waarin een

Friese (turf)shipper handelde, voornamelijk als **eigen(2) hannel**. Zo had je uit het laagveen de **hurde** en/of **koarte turf**, ook wel **baalder** (soms ook **baggelaar** genoemd), een zware Friese platte turf uit opgebaggerde specie. Hij was iets dunner dan de vierkante **sponturf** of **spûnturf**. Dat was ook een zware en harde turf, die als een betere soort werd beschouwd. Goede baggelaar maakte men van donker veen ► **pik(2)**. Het leverde een zwarte turf op die je **pikturf** noemde. **Izermantsjes** waren zware, zeer harde kleine turfjes. De laatste turf vlak boven de zandlaag, die rond 1925 nog uit de omgeving van Nij Beets kwam, werd als van minderwaardige kwaliteit ervaren. Daarom trokken Friese schippers na 1910 al steeds meer naar **boppe(5) Grins** of Drenthe om daar turf te halen.

Turven (zonder meer) of **lange** of **grauwe turven** kwamen uit het hoogveen. Ze waren in het veld gestoken en minder stijf en lichter dan baggelaar. Het waren in het begin van de 20ste eeuw betrekkelijk goedkope turven, die vooral in de nijverheid als **bakkersturf** werd gebruikt. Duurder was de **jenniger**, terwijl de **fjoermakkers** (gebruikt als aanmaakturf) tot de duurste behoorden. De bovenste turf heette **wite** of **skiere(3) turf** en naar de dikwijls nog duidelijk zichtbare plantenresten ook **koardige turf**. De beste gestoken turf was **blauwe turf**. Brokken of **brjitten** waren slecht gevormde turven of ongevormde kluiten, terwijl **bokskippersturf** ► **bok(2)** ook een benaming was die weinig kwaliteit beloofde. **Karturf**, uitgekozen turf, liet men de klant als monster zien. Het behoorde tot het beste wat er aan boord was. Hetzelfde woord werd ook wel gebruikt voor turf die de schipper, alvorens de koop te sluiten, door zijn vrouw liet beproeven. Geur, de kleur van as, hitte en brandduur waren kwaliteitsaspecten waarop werd geoordeeld. De soms zwavelig stinkende **finke** was slecht brandende turf.

De turf werd in hopen opgeslagen en ook gekocht ► **fjoer(2)** ► **hoopsteed** ► **klamp(6)** ► **stobbe(1)**. Een **draaiturf** was een turf die

voor het passeren van een draai betaald moest worden ► **draaisint**. Bij het laden kreeg de bykroader 100 turven op zijn kruiwagen én 2 zogenaamde **tellers**. Turfrestanten die na het lossen in het schip achterbleven, noemde je **brjitten** als het kluiten waren. **Grom** was fijner ► **turfmot**.

turfbak (de) = *turfbak* ► **turftonne**

turffarre = *turfvaren*

Het varen met turf vond in de regel plaats vanaf juli/augustus tot diep in de herfst ► **dongfarre** ► **farre** ► **modderfarre** ► **negoasjefeart**.

turffet (it) = *turfvat* ► **turftonne**

turfkarre (de) = *turfkar*

Voor het venten van turf in een dorp of een stad beschikte de turfskipper over een handkar waarop de turven vanuit het schip werden geladen. Ging het om kleinere hoeveelheden, dan gebruikte men een **turfkroade**, een grote platte kruiwagen ► **pipegaal** die ook wel **skebelderwein** werd genoemd (uitspraak: skebèlderwain) ► **turfskipper**.

turfkoer (de) = *turfmand*

De mand waar de turf mee in en uit het schip werd gebracht. Het was een **traaljekoer** waar ongeveer een kwart mud - of beter circa 40 turven - in kon. Deze mand werd ook wel **mjitkoer** of **fjirderskoer** genoemd. Men droeg deze mand op de rug. Hij rustte dan deels op een teen die aan een tuigje om het lichaam van de drager was verbonden.

turfkroade (de) = *turfkruiwagen* ► **turfkarre**

turfloegje = *turfleden*

Het zodanig laden van de turf in een schip – en van de **boppelêst** – dat de ruimte maximaal werd benut en er goed mee kon worden gevaren. Op de laadplaats brachten mannen de turven naar het schip, terwijl vrouwen de turven aan boord optasten. In het ruim kwam het niet zo precies. Het neerleggen van de turf noem je daar **stouwe** en de vrouwen die dat deden, waren de **stouwers**. Het laden van de bovenlast was een secuur werkje. Dat deden ook vrouwen, de **loegers** of **loechsters** ► **tôger**.

turfmjitte (de) = *turfmaat*

1. De maat waarmee de te verkopen turf in het veen gemeten werd. Dat was de z.g. **feanroede** ► **roede**, die een lengte had van twaalf voeten ► **foet**(2). De (beëdigde) man die het meten verrichtte, was de **turfmjitter**. Blijkbaar nam zo'n meter het niet altijd even nauw; een **turfmjitterseed** is een eed die niet zwaar weegt.
2. De maateenheid waarmee de turf werd verkocht ► **skûte** (3) ► **stobbe**(1) ► **turfkoer** ► **turf-tonne**.

turfmot (de) = *turfmolm*

Turfmolm, de turfkruimels zoals die in het ruim overbleven nadat het schip was gelost, gebruikte men o.a. om een lek in een schip wat provisorisch te dichten ► **brjit** ► **grom** ► **motsje**.

turfroede (de) = *turfroede* ► **roede**

► **turfmjitte**(1)

turfskip (it) = *turfship*

Algemene aanduiding voor een schip waarmee turf werd vervoerd ► **skou**.

turfskipper (de) = *turfshipper*

De man die met turf voer en die ook verkocht. Afhankelijk van de turfsoort kreeg een schipper een 'bijnaam'. Een **baalderskipper** bijvoorbeeld was een schipper die vooral met **baalders** voer en die verkocht. Hij kon op een **skûte**(1) varen, maar ook wel op een **pream**(2) en voor het bezorgen op plekken waar je moeilijk kon komen, had hij de beschikking over een **skou** (3, 4). In een dorp gebeurde het venten met een **kroade** of een **turfkarre**.

turfskûte (de) = *turfshuit*

Schuit die met turf vaart ► **skûte**(3).

turftonne (de) = *turf-ton*

Ook **turfjet**. Een geijkte ton waarmee de turf werd gemeten ► **turfmjitte**(2) ► **tonne**(6). Soms werd daarin, net als in een **turfbak**, de turf bewaard tot die in de kachel ging.

♣ *Sa koart en grou as in turf-tonne* > *Gezegd van iemand die kort en dik* ► **tarttonne**. *De sinne skynt dêr gauris yn it turfjet* > *Er is daar vaak tegenslag*. *It blinkt as in turfjet by nacht* > *Het ziet er niet uit*.

tusken = *tussen*

Met **tusken beide waar** wordt weer ► **waar**(1) bedoeld dat niet slecht, maar ook niet fraai is. **Tusken beide wyn** is wind waarbij je niet goed weet welk zeil (een hol of een plat) gezet moet worden. Met **tusken âld en nij** bedoelt men (de korte) periode in de zomer dat de oude turven (of de oude aardappels) op zijn en de nieuwe nog niet worden aangevoerd. Het onbepaalde **tuskenbeiden** gebruikt een Fries in veel meer situaties als het 't ene noch het andere is. **Der net tusken** roept de schipper tegen een oplopende concurrent die binnen twee scheeps lengten voor de boei er nog tussen wil dringen.

¶ **Tusken waar en wyn rottet it meast** > *lets wat dan weer nat en dan weer droog is, rot het snelst* ► **dûbelje**(2) ► **rotsje**.

tuskennaad (de) = *tussennaad*

Ook **bline naad** ► **blyn**(3) ► **naad**(1).

tuskens kud (it) = *tussenschot*

Afscheidingsschot dat ergens tussen wordt geplaatst ► **skud**.

tuskenstik (it) = *tussenstuk*

1. Vullingstuk ► **fullingstik** ter versteviging tussen twee **ynhouten**.
2. Stuk hout dat (bij een houten schip) ter vervanging van een uitgekapte noest ► **oast** of een rotte plek precies wordt ingepast.

tuskenwegers (de)

De **wegering**(2) die je op sommige schepen tussen de **balkwegers** en de **kymwegers** vindt.

twadde = *tweede*

Het woord vind je dikwijls als toelichtend woord ► **anker** ► **preemje**(1) ► **reef**.

twamêster (de) = *tweemaster*

Een schip met twee masten zoals een **kofskip** of een **smak**. Een dergelijk schip noem je ook een **twamêstskip** en het is **twamestersk**.

twareefskoelte (de) = *harde wind*

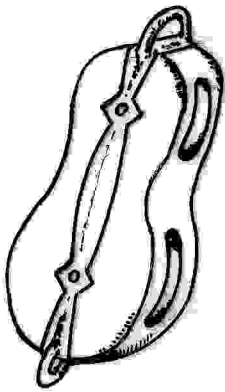
Een zodanig harde wind dat er twee reven ► **reef** gestoken moeten worden ► **koelte** ► **reefskoelte**.

twaskiifsblok (it) = *tweeschijfsblok*

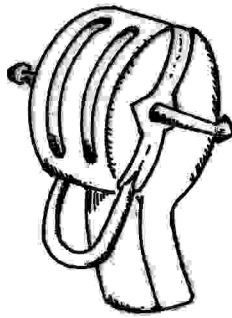
Ander woord voor **dûbeld blok** ► **blok**.

twine = *twijnen*

twaskiïfsblok

fieleblok, een 'echt' twaskiïfsblok

hakkeblok, een soort twaskiïfsblok

Twee of drie draden (bijvoorbeeld voor **takeljern**)
ineen draaien om daardoor een sterkere draad te
krijgen.

twirre (de) = *dwarrelwind*

Vooral 's zomers kan de wind wisselvallig zijn

► **simmertwirre**. Je zegt (met het oog op de
wind) dat het dan **twirret** (hele werkwoord:
twirje).

twynblok (it) = *tol* ► **lynbaan**

tynje (de)

Oorspronkelijk een plek waar een visser een
tichtset had. Het woord verwijst naar de van
wilgetenen gevlochten viskorven. Later vond je
hier dikwijls een **daam**(1), **set**(1) of **waad**(1).